
CHARACTERISTIC OF THE SUBSTANTIVE LAW

Laze Jakimoski

University St. Kliment Ohridski, Law Faculty-Kicevo, Macedonia, ljakimoski@yahoo.com

Pakiza Tufekci

University St. Kliment Ohridski, Law Faculty-Kicevo, Macedonia, tufekci.pakiza@gmail.com

Abstract: The division of material and procedural law has its deep traditions both in the law and in the legal science. Until recently in the continental legal system had primacy substantive law and the procedural law was perceived as something secondary, as a technology whose task is to serve the substantive law. However, in recent years, more and more widespread is the understanding that both substantive and procedural law are equally important. There is no basis for the material right to be considered as primary and priority, and the process as secondary and subordinate. Substantive law is inextricably linked with procedural law. They can be considered as two sides of the legal category - legal regulation and procedural means for administrative and judicial protection of subjective rights in regulated public relations. In the substantive law, the legal norm determines what the rights and obligations of the legal entity are. The process law determines how these rights and obligations will be realized, that is, the procedure.

Keywords: substantive law; process law; legal regulation; legal norm; judicial protection

КАРАКТЕРИСТИКИ НА МАТЕРИЈАЛНОТО ПРАВО

Лазе Јакимоски

Универзитет Св. „Климент Охридски“, Правен факултет- Кичево, Македонија,

ljakimoski@yahoo.com ,

Пакиза Туфегџи

Универзитет Св. „Климент Охридски“, Правен факултет- Кичево, Македонија,

tufekci.pakiza@gmail.com

Резиме: Поделбата на материјалното и процесното право има свои длабоки традиции како во законот, така и во правната наука. До неодамна во континенталниот правен систем приматот го имаше материјалното право, а на процесното право се гледаше како на нешто секундарно, како технологија чија задача е да му служи на материјалното право. Меѓутоа, во последните години, сè повеќе и повеќе е распространето разбирањето дека и материјалното и процесното право се подеднакво значајни. Нема основа материјалното право да се смета како примарно и приоритетно, а процесното како секундарно и потчинето. Материјалното право е неразделно поврзано со процесното право. Тие можат да се сметаат за две страни на правната категорија - законска регулатива и процедурални средства за административна и судска заштита на субјективните права во регулираните односи со јавноста. Во материјалното право правната норма одредува какви се правата и обврските на правниот субјект. Процесното право одредува како ќе се реализираат овие права и обврски, односно која е процедурата.

Клучни зборови: материјално право, процесно право, правна регулација, правна норма, судска заштита

МАТЕРИЈАЛНО ПРАВО

Материјалното право е збир на правни норми со кои се регулираат јавните односи меѓу правните лица. Материјалното право е манифестација на правото, кое одговара на прашањето, за какви ствари и за какво однесување дава овластување законот. Што ви е оправдано да имате, со што да располагате, непречено од другите, што можете да побарате да добиете, што можете слободно да го направите, кои се границите во кои можете да дејствувате според вашата волја.

Посебното значење, кое само правото го дава на нештата, вклучува и друг момент: каква заштита може да очекувате за вашата личност. Тоа е веќе основата од која произлегува процесното право. Тоа води до способноста на правото да условува со својата мера и да не дозволува отстапување од неа. Доколку материјалното право е релевантно за предметот, за неговата содржина која укажува на кој ствари, во кој обем и под кои услови можете да ги поседувате, да претендирате да ги добиете или да бидете заштитени,

процесното право има однос врз законските средства со кои се обезбедува заштита или се наметнува одмазда.

Материјалното право го носи значењето на одредена моќ што ви ја дава правото, да поседувате или да барате да добиете квалитативно и квантитативно измерени добра и слобода, која што е исто така добро.

Но едвај би било оправдано да се абсолютизира границата меѓу материјалното и процесното право. Бидејќи во раните фази на правото, на пример во римското обичајно право и преторијанското право, а подоцна и во правото од типот на common law и прецедентното право, процесната форма е носител на правната материја. Во неа се кодирани моќта и задолжението, така да двете заедно – материјалното и процесното право се споени.

Материјалното право и процесното право се манифестација на истиот феномен - законот. Секое од нив ја носи неговата единствена природа. Материјалното право, сепак, директно се однесува на одредени страни од суштината на законот, а процедурално кон други.

Пред да ги бараме разликите помеѓу материјалното и процесното право, заклучуваме дека имаат една единствена суштина и заеднички својства на „право“. Пред да бидат различни, тие се обединети во нивната природа на правото. Две манифестации на истиот феномен. После поимите „материјално“ и „процесно“ сепак стои „право“- индикација за нивната заедничка природа, квалитет и својства. Оттука доаѓа нивната еднаква вредност како носители на правна природа. Секое противење, при што едното се претставува како сопствено право, а другото како помошно средство- технологија е погрешно и затоа неприфатливо.

Материјалното право ги вклучува следните правни гранки:

- Уставно право;
- административно право;
- финансиско право;
- граѓанско право;
- трудово право;
- казнено право
- семејно право; -облигационно право; -трговско право; - меѓународно јавно право; -меѓународно приватно право.

УСТАВНО ПРАВО

Во Република Македонија, како и во секоја земја, постојат и се спроведуваат повеќе правни норми дизајнирани да ги регулираат односите со јавноста. Во целост, тие го формираат правниот систем на земјата. И покрај нивното единство, не е исклучена можноста за соодветно дистрибуирање и поврзување на правните правила за да може да се формираат одредени квалификациски групи. Тие можат да се диференцираат во различни структурни единици, во зависност од критериумот користен за таа цел.

Меѓу сите структурни елементи и квалификациски групи, правните гранки се најважни, диференцијацијата, врз основа на одредени критериуми. Тие треба да ги откријат специфичните карактеристики на релевантните правни норми. Постојат главно две основни карактеристики: - предмет на законска регулатива и методот за остварување на правото, имено владетелен или договорен.

Предметот на правно регулирање е главниот критериум, а методот за остварување на правото се користи како дополнителен критериум за ограничување на некои правни гранки.

При диференцијацијата на Уставното право како гранка на правниот систем треба да се излезе од предпоставката, дека тоа има свој посебен предмет на правно уредување. Тоа значи дека има одреден круг општествени односи, кои се регулираат токму и само од нормите на уставното право. Потребно е сепак да се откријат оние општествени односи кои се предмет на правно уредување на постојните уставни одредби и да се направат соодветни заклучоци кои да дозволат да се утврди предметот на Уставното право. Нема сомнение дека решавањето на ова прашање не е лесно, бидејќи овие норми се разновидни и опфаќаат широк спектар. Но, меѓу оваа разновидност се издвојува еден елемент кој може да биде лидер, имено политичките институции кои имаат директно влијание врз политичкиот живот.

Значителна група норми ги регулираат механизмите и формите за спроведување на државната власт, постапките за избор и именување на државни органи. Исто така постојат и оние кои го регулираат правниот статус на граѓаните, нивните основни права и обврски и сл.

Анализата на сите овие и многу други норми го оправдува формирањето на посебна класификациона група, кој ги уредува односите, кои се однесуваат на темелите на политичката моќ, се појавуваат директно за време и по повод спроведувањето на државната власт и народниот суверенитет.

Но сепак не сите правни норми кои се однесуваат на односите со јавноста треба да се однесуваат на Уставното право. За тоа треба да се каже, дека само правните норми, кои директно ги регулираат односите, поврзани со спроведувањето на државната власт и народниот суверенитет го формираат уставно право.

За Уставното право меродавен е владателскиот метод. Ова е исто така условено од околностите, дека уставните норми се во принцип императивни и само во некои случаи имаат диспозитивен карактер.

АДМИНИСТРАТИВНО ПРАВО

Административно право, како една од главните правни гранки ги содржи правилата за организацијата и работата на државната администрација, на државното управување. Прашањата на македонското административно право се многубројни, актуелни и исклучително важни за нормативното и успешно градење на општеството и нивниот одговор е постојана грижа на административноправната наука и пракса. Тоа е така, бидејќи овие прашања се поврзани со секојдневниот живот на граѓаните, на нивните организации, на државните институции и претпријатија. Не постои област на државната дејност, што повеќе или помалку не зависи од државната администрација, од нејзините органи и вработени. И во деловната, и во социјално културната, и во административната област токму органите на државната власт имаат најголем удел за организирање и раковоство на начинот и задачите, поврзани со задоволување на потребите и интересите на граѓаните, на нивните организации и на државата. Оттука доаѓа и големото значење на административното право како правна гранка, кој си постави за цел да ги регулира општествените односи во сферата на администрацијата, на извршната дејност.

Административното право како функционален систем од правни норми, применети во областа на државната власт, е предмет на изучување на административно правната наука. Науката за административното право го проучува, од една страна, целиот комплекс од правни норми, кои ја засегаат организацијата, структурата и положбата на администрацијата како важен дел од апаратот на државата. Заедно со тоа, од друга страна, административната правна наука исто така ги проучува нормите, кои ја регулираат дејноста на државната администрација во сета своја комплексност и разновидност.

ФИНАНСОВО ПРАВО

Финансиското право како гранка претставува збир на правни норми, преку кои се регулираат процесите по реалното создавање, известување и утврдување на приход и профит, нивното распределување, акумулација, користење и трошење, како и контрола на оваа дејност и преземање на мерки за влијание и одговорност. Како збир од финансовоправни норми тој се создава од страна на законодавецот, има самостојно значење во системот на македонското право.

Регулираните со финансиско правните норми општествено-економски односи се базични. Суштината на гранката финансиско право се открива и преку објективната потреба современата држава да регулира и раководи одредени процеси во економијата и општеството во врска со создавањето на финансиското (јавно) стопанство. Тоа претставува јавно организирана активност на државата за управување, создавање и употреба на стопанските блага, потребни за задоволување на колективните потреби на општеството, што се постигнува преку нормите на финансиското право.

Во сите држави, како и во посебните економски заедници, засилено се развива финансиското право како наука. Во ЕУ се појавија и се развија сложени финансиски и монетарни односи. Ова се должи на специфичната интеракција на индустријата со развојот на економијата и општеството.

Со терминот "финансово право" се означува и научната дисциплина, која се предава во правните и економските факултети. Овој термин, исто така, го означува и правниот феномен. Кога се констатира потреба од регулирање на процеси, се создаваат правила за однесување, со кои се регулираат различни по својата специфичност односи. Финансиското право може да биде разгледувано од политички, социјален, историски и друг аспект. За теоријата и практиката значење има проблемот за влијанието на финансиското право врз развојот на економијата и општеството, за можноста да се мобилизираат средства во буџетот и да се користат продуктивно.

Клучно за одделување на гранката има предметот на правната регулатива. Методот е секогаш дериват. Тој зависи од националното значење на регулираните општествени односи. Со одредување на предметот на правно регулирање се решаваат прашањата во врска со: поделбата на финансиското право како самостојна гранка на правниот систем; суштината и улогата на финансиското право во современиот развој на државата, разграничувањето на соодносот меѓу гранката финансиско право и другите гранки на правото.

ГРАЃАНСКО ПРАВО

Граѓанското право е најважната и суштинска правна гранка на објективното, субјективното и позитивното право и правната наука.

Историјата на граѓанското право е поврзана со историјата на римското право и концептот на државјанство, чиј правни принципи се прифатени во речиси сите современи законодавства на земјите од таканаречениот континентален правен систем. Во римското право за означување на граѓанската гранка се користи терминот "**jus civile**".

Во поново време, терминот граѓанско право се исполнува со содржина со влегувањето во сила на граѓанските кодекси на западноевропските земји, а особено Францускиот граѓански кодекс (ФГК) од 1804 година за време на Наполеон Бонапарта и на Германскиот граѓански законик (ГГЗ) по обединувањето на Германија при Бизмарк (во сила од 1900 година).

Денес, граѓанското право е најголемата гранка на објективното право. Современите правни системи се романски и пандектни. Пандектниот систем е понов и соодветно поразвиен, посоефициран во однос на правната логика и практичната погодност во спроведувањето на законот. Тој како целина сеопшто е спроведен во поголемиот дел од законодавствата на европските земји, вклучително и како организациски систем на македонското граѓанско право.

ТРУДОВО ПРАВО

Во милениумска историја на правото трудовото право е нова правна гранка. Тоа произлегува со одвојување од граѓанското право на договорот за вработување, кој потекнува од римското право како еден од видовите на договори за закуп - **locatio conductio operarum**. Прифатен од големите европски кодификации на граѓанското законодавство во 19-тиот век во Франција, Италија, Белгија и други. Овој договор на приватното право брзо се збогатува со нови социјални аспекти – нормирање и ограничување на работното време, минимална возраст за вработување и т.н. Од друга страна, во 19 и почетокот на 20-тиот век европските национални законодавства формираат прописи за јавното право во однос на хигиената и безбедноста при работа, како дел од таканаречената фабричка легислатива. Нивниот општ фокус е заштитата на ангажираната работна сила. Од збирот на овие приватноправни и јавноправни уредби се диференцира трудово заштитно законодавство.

За заштитата на ангажираната работа, првите чекори биле преземени во Англија во 1802 година. Од средината на 19-тиот век и во Франција, Италија и Германија. Конечното одделување на трудовото од граѓанското и од административното право се врши во континентална Европа по крајот на Првата светска војна во Франција, Германија, Италија, Советска Русија, Белгија. Во периодот меѓу двете светски војни, тоа е потврди како независна и важна правна гранка на правото.

Трудовото право има четири значења-како гранка на важечкото право со предмет на регулирање на работните односи; трудово право како гранка на правната наука; трудовото право како научна дисциплина; трудовото право како субјективно трудово право. Секоја правна гранка има свој предмет на регулирање.

Тоа се одреден вид општествени односи, кои ги уредува. Трудовото право ги регулира јавните односи поврзани со трудот. Работните односи, обезбедување на работна сила и положувањето на трудот. Работната сила е севкупност на умствените и физичките сили и способности на човекот. Таа е содржана во личноста на "живиот човек". Нераскинлива е од него и е негова способност за труд и неговите можности за работа. Трудот е форма за докажување и користење на работната сила. Во обезбедувањето на самата работна сила, идејата за труд се користи како негова употреба од страна на лицето на кое му е дадена. И обратно, оној кој вработува странска работна сила, ја вработува за да располага со неа и да ја користи во своја полза и во своја полза и во свој интерес. Трудот е единство од неговата вкупна и јавна природа. Општата природа на трудот ја изразува суштината на секој труд. Се карактеризира со неколку клучни карактеристики: трудот е човечка активност, никој друг освен човекот не може да се труди. Трудот е целесообразна човечка активност. Тоа е манифестација на мисловна активност, волја, имагинација и други психички искуства. Трудот е однос меѓу човекот и природата, во кој човекот го зема тоа од природа, што му е необходимо, преработуваќи го за свои цели и во свој интерес и за понатамошна употреба. Трудот е постојан процес. Со него човекот си го обезбедува како постоењето така и духовниот и моралниот развој. Втората страна на трудот е неговата јавна природа. Таа се карактеризира со неколку основни моменти: Соединување на трудот со орудијата и предметите на трудот. На преден план тука се истакнува трудот како примена на работна сила. Трудот како непосредно спроведување на работна сила е "живиот труд" во процесот на спроведување. Токму оваа втора страна на трудот е предмет на регулирање на трудовото право. Односите кои се создаваат меѓу луѓето кои се носители на работната сила и ја изнајмуваат и лицата кои ја ангажираат и користат се трудови. Тие

вклучуваат односи поврзани со вработување, условите под кои вработувањето се извршува, извршувањето на определена работа, работно време, паузи, одмори, плата, безбедни и здрави услови за работа, прекин на односите кои се создаваат при положувањето на трудот, колективно договарање, индивидуални и колективни спорови. Овие односи се организираат и објективизираат во работниот однос.

Тоа е главната носечка правна конструкција на трудовото право како правна гранка. Односите со јавноста, директно поврзани со трудот, се разновидни и хетерогени.

Такви се синдикалното здружување на вработените и на работодавците, тристраната соработка, службата за социјални и домашни работи на вработените од страна на работодавачот, професионалните квалификации, контролата за почитување на трудовото законодавство. Кај современите услови суштинско влијание врз трудот и работните односи има компјутеризацијата и нејзината најнова форма на интернет. Додека машината презема голем дел од физичкиот труд и напори на човекот, тогаш компјутерот зазема поголем дел од умствениот труд на човекот. И за интернетот како "квантен скок" во развојот на компјутеризација, тоа важи во уште поголема мера. И штом дел од умствениот труд се презема од компјутери, ќе се произведува со помалку луѓе. За да се обезбеди работа на ослободување по оваа причина работници, потребна е динамична економска и социјална политика за создавање на нови работни места. Во последните година настапија длабоки промени во работните односи во земјата. Од работните односи во услови на централизирана и целосно национализирана планска економија во тоталитарно општество тие полека и неизбежно се претворија во работни односи во услови на пазарна економија. Во однос на предметот на регулирање на пазарот на трудот на правно настанати промени во работните односи се дефинираат две главни насоки. Првата се изразува во стеснување на кругот на лицата, чиј труд се регулира од трудовото право. Втората насока е внатрешното збогатување на предметот на регулирање на трудовото право преку вклучувањето на нови аспекти или создавање на нови институти на трудовото право.

КАЗНЕНО ПРАВО

Кривичното право претставува систем од правни норми, кои ги регулираат општествените односи предизвикани од извршување на кривични дела. Овие норми се утврдени од страна на државата и нивната улога е да ги штитат интересите на целото општество, како нивното непочитување, води до кривична одговорност за сторителот на кривичното дело. Кривичното право ја користи најтешката форма на државна принуда, имено казната, што претставува принудно затегнување на основните лични и имотни права на сторителот.

Кривичното право како дел од постојното право во една држава, регулира специфични јавни односи поврзани со еден цел систем забрани. Тоа се дели на два дела: општ и посебен.

Кривичното право вклучува три правни гранки - материјално-кривично право, кривична постапка и кривично извршно право. Во потесна смисла кривичното право значи само материјално казнено право (англ: substantive law), која е една од гранките на правото во секоја земја. Нормите на кривичното право ги конципираат најнапред пројавите, кои се сметаат за злосторства. Со оглед на тоа кривичното право се нарекува уште како право за злосторството: criminalrecht (гер.) droit criminel (фр.) criminal law (англ.) - от латински "crimen" (криминал). Што се однесува до државата и нејзините овластувања да казнува, нејзините можности се неограничени, но таа не ги користи произволно и неограничено во борбата против криминалот. Казнувањето за извршени злосторства е доверено на судството. Нормите на кривичното право предвидуваат и казни за различни кривични дела. Тие, исто така, укажуваат на тоа кога казните можат да не бидат наметнати или барем да не бидат исполнети, наместо нив се користат други мерки на влијание. Кривичниот право ја штити државата, општеството и поединецот не само со тоа што забранува под страв од казна за злосторствата, кои можат да ги загрозат или оштетат, но и со тоа што го обврзува судството да ги казни учесниците во нив. Во повеќето случаи кривичното право ги насочува граѓаните сами да ги заштитат државните, општествените, своите или на друг лични интереси. Тоа овозможува т.н. самоодбрана во форма на неизбежна одбрана, на задржување на криминалец, на дело во случај на нужда (воведени како правни институти). Во некои случаи кривичното право го стимулира самиот криминалец да преземе активности за спречување, ограничување или враќање на штетата од својата криминална активност. Затоа кривичното право служи не само за казнување на криминалецот, но се повеќе и за заштита на интересите на жртвата од самиот криминал.

СЕМЕЈНО ПРАВО

Семејното право е гранка на унифицираниот правен систем на Република Македонија. Тоа се разликува од другите правни гранки по својот предмет, по кругот на општествените односи, кои ги уредува. Семејното

право е таа правна гранка, која го уредува бракот и односите во него, родителството и посвојувањето. Семејниот законик го дефинира својот предмет на следниов начин: "Семејниот законик ги уредува односите, засновани на брак, родителството и посвојувањето, како и старателството." На овој начин категоријата "семејни односи" се разликува од другите приватно правни односи преку правните факти, кои ги предизвикуваат овие односи.

Односите, засновани на брак, родителството и посвојувањето се семејните односи. По конкретно тоа се односите меѓу сопругот и сопругата; помеѓу посвоителите и посвоените, како и меѓу роднините по посвојување, чии круг зависи од типот на посвојувањето; помеѓу родителите и децата, како и меѓу другите роднини по права линија.

Семејните односи се регулирани со закон и стануваат семејни правни односи. На лицата меѓу кои тие постојат, законот доделува права и обврски.

Правната норма сепак не е во можност да ги опфати семејните односи во целосен обем. Таквата можност, на пример, недостасува во нивната манифестација како чисто биолошки и чисто емоционални чувства. Правната норма не ги опфаќа и односите кај далечна семејна врска. Во основата на семејните односи е воздигнат бракот. Тој го генерира централното јадро на семејните права и обврски според законот. Тоа се односите меѓу сопружниците. Односите меѓу нив се примарните семејни односи.

Раѓањето на деца, појавата на нови членови на семејството, е воздигнато во извор на нова категорија семејни права и обврски. Тоа се односите помеѓу родителите и децата.

Истовремено постоење на две и повеќе деца создава семејноправни врски меѓу самите нив. Тоа се односите меѓу браќата и сестрите. Појавата на нивни сопствени деца и наредни потомци го проширува кругот на семејните врски во вертикална и хоризонтална насока. Се создаваат односи помеѓу баба и внуци, прабаба, прабаба и пра внуци. Семејната заедница ги надминува рамките на заедничкиот соживот и заедничко домаќинство. Поимот семејство стекнува поширока содржина. Сите овие семејни права и обврски, во основата, на кои директно или индиректно лежи фактот на раѓањето, биолошката врска, може да се сведе на една општа категорија. Тоа се права и обврски кои произлегуваат од сродство. Семејно правно односи, слични на оние врз основа на сродство, се јавуваат и со посвојувањето. Тоа создава по правен пат права и обврски на родители и деца, од кои се развива следниот систем на семејни врски. На овој начин правните факти, со кои актуелниот македонски семеен закон ја поврзува појавата на семејните правни односи, се бракот, родителското право и посвојувањето.

ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО

Облигационото право е неопходна состојка на граѓанското право. Тоа е правна форма на стоково-паричните односи, и ја разгледува размената на продуктите на трудот. Облигационото право го претпоставува производство на стоки и прометот на стоки. Тоа претпоставува општество, во кое делуваат пазарните односи. Од оваа гледна точка, облигационото право на Република Македонија како дел од граѓанското право ги уредува имотните односи на правните лица и граѓаните, кои произлегуваат во врска со промет на стоки. Сите овие различни имотни односи се манифестираат во правната форма на облигациони односи.

Правната теорија обично го одредува облигациониот однос како однос помеѓу две лица по силата, на кое едното, наречено доверител, има право да бара од другото, наречено должник, една престација - едно дејствие или пропуст, едно однесување, еден резултат, односно постигнување на еден резултат, кој го задоволува доверителовиот интерес. Секој облигационен однос вклучува во својата содржина едно субјективно право за доверителот - тоа е неговото право на земање. Исполнувањето на ова свое право доверителот може да го бара само од должникот. Sprema него само тој има претенција за реализацијата на еден резултат. За должникот облигациониот однос се јавува како правна потреба да престира - да даде или да направи нешто. Ова се нарекува негова должност. Должникот мора да го направи она што се бара за да биде ослободен од неговата обврска. Правото на доверителот да бара исполнување на обврската го нарекуваме претенција. Законот наложува така, дека бараните од доверителот резултати да не можат да се постигнат на друг начин, освен преку задоволување на неговото барање. Барањето на доверителот е придружено со законска казна - одговорност на должникот. Истиот е одговорен за долгот со имотот, врз кој може да се посегне по утврдениот редослед, за да се задоволи барањето на доверителот, оваа одговорност не дава само правен карактер на односот помеѓу должникот и доверителот, не само што го издига во вистинско облигационен однос, но претставува за побарувањето на доверителот најефикасна можна гаранција.

ТРГОВСКО ПРАВО

Почетоците на трговското право биле откриени во антиката. Како систем од одделни правила сепак трговското право се јавува на средновековните пазаришта со цел да се уредат новите капиталистички односи што се појавиле во феудалната држава.

Трговското право се јавува како обичајно право. Првично тоа било професионално право, бидејќи ја уредувало состојбата на трговците, и поединечни трговски еснафи имаат усвоено свои сопствени статuti. Потоа исклучително значење за развојот на трговското право има развојот на поморската трговија од италијанските градови-републики. Во овој период трговското право се формира како градско право.

За прв пат во Франција трговското право станува државно право. Кодификацијата на германското трговско право претходи на нејзиното политичко обединување, бидејќи во 1861 година беше усвоен заеднички трговски кодекс за сите германски држави. Од 1900 година во Германија истовремено влегуваат во сила Граѓанскиот законик и Трговскиот законик. Во Англија судовите почнале да ги применуваат трговските обичаи во својство на норми прво само за трговците, а потоа - за сите лица. Кон 1875 година судската пракса претпоставува дека трговското право е вклучено како дел од општото право.

Трговското право (ТП) е дел од приватното право, претставува систем од норми, кои го регулираат правниот статус на трговците и односите, во кои тие влегуваат во процесот на спроведување на своите активности. Трговското право ја регулира правната способност, организацијата и правната индивидуализација на трговско-правните субјекти / трговци /. Утврдени се неколку основни принципи:

1. Принцип на правната самостојност и автономија на приватни субјекти;
2. Принцип на еднаквост на приватни субјекти - субјектите имаат право на еднакви услови за остварување на своите права;
3. Еквивалентен карактер на трговските односи - плаќање на стоки и услуги и
4. Слобода на конкуренција и забрана на нелојална конкуренција

За трговските односи наоѓаат примена специјалните норми на трговското право односно имаат приоритет над граѓанското право. Нормите на граѓанското право наоѓаат примена во трговските односи само кога недостасуваат специјални трговско-правни норми, утврдени во трговското право. Главни извори на трговското право во македонското законодавство се: Уставот, законите Трговскиот закон, Законот за заштита на конкуренцијата, закон за банките, граѓанскиот законик, меѓународни акти кои регулираат трговско-правна материја.

Трговската дејност не е правен концепт. Таа ги опфаќа стоково паричните односи во општеството. Стоково Паричните односи имаат правна форма. Оваа форма се договорите чиј главен елемент е волјата на едно или повеќе лица насочени кон генерирање одредени правни последици.

МЕЃУНАРОДНО ЈАВНО ПРАВО

Промените кои се случуваат во меѓународното право за периодот од почетокот на XIXв., даваат основа да се направи заклучок, дека станува збор за нов тип меѓународно право. Промените во меѓународното право се засноваат на објективни фактори.

На прво место меѓу нив е научно-техничкиот напредок. Неговото влијание се одразува во појавата на нови гранки на меѓународното право. Промените доведуваат до појава на нови, глобални проблеми што влијаат на човештвото. Нивно решавање бара заеднички напори на сите земји и токму меѓународното право е инструментот за санација на меѓународните односи.

Втор фактор е важната улога на т.нар. растечки земји од третиот свет. Се појавуваат голем број нови независни држави. Овие земји се обединети за општи интереси и претставуваат влијателна група. Суштината на меѓународното право се дефинира како право на мирен соживот, што подразбира привремена толеранција кон спротивни социјални вредности. Непосреден резултат е зајакнувањето на регионалните трендови во меѓународното право. Главните промени се сведуваат најмногу до субјектите на меѓународното право и нивната одговорност.

Прво, меѓународните организации се утврдуваат како важен фактор во меѓународните односи и како нови субјекти со ограничена правна способност. Се појавуваат и други нови субјекти - нации и народи, кои се борат за национална независност.

Второ, природата и формите на меѓународна одговорност се менуваат. Меѓународната кривична одговорност на физички лица за меѓународни кривични дела се реализира и во исто време се проширува.

Меѓународниот договор станува најпосакуван и најчесто користен извор на меѓународно право. Се појавуваат нови делови на меѓународното право - меѓународно економско право, право на меѓународните организации, меѓународно трудово право, меѓународното заштита на човековите права и др. Меѓународното

јавно право е самостоен систем на правни норми. Тоа е поделено на гранки - дипломатско право, договорно право, поморско право, воздухопловно право, и така натаму.

Прифатено е да се користи скратен назив меѓународно право. Историски тоа потекнува од римското **jus gentium**. Подоцна се воведува терминот меѓудржавно право, што е попрецизно, бидејќи повеќе ја одразува улогата на државата како основен субјект на правото. Тежината од дефиницијата меѓудржавна кон меѓународно се менува под влијание на Великата френска револуција.

Во современото право станува збор токму за меѓународно право, а под тоа се подразбира право кое дејствува меѓу држави; меѓу нации и народи, кои се на пат да создадат свои самостојни држави; меѓу меѓународни организации и други субјекти или физички лица кои имаат специфична меѓународна правна способност.

МЕЃУНАРОДНО ПРИВАТНО ПРАВО

Граѓанските односи со меѓународен елемент имаат специфичен карактер, кој се условува токму од достапноста на таков елемент. Нивното решавање се врши, водејќи сметка за специфичниот карактер. Фактот што граѓанскиот однос влегува во сферата на манифестација на суверенитетот на две или повеќе држави, дава на секоја од нив основа да се бара целосно или приватно право регулирано со тој јавен став. За ниедна друга држава - држава надвор од овој круг - слична основа не се јавува.

Граѓанските односи со меѓународен елемент се јавуваат и се развиваат во услови на соработката на земјите. Во организирањето на оваа соработка, вклучувајќи се со изработката на проектите за меѓународни договори за граѓански односи со меѓународен елемент, учествуваат меѓународни и илјадници невладини меѓународни организации. За создавањето и развојот на правната рамка на граѓанските односи со меѓународен елемент, кои ја засегаат, секоја држава со своето дискреционо право прибегнува кон начините на своето национално правно или до начините кои и ги нуди меѓународното право. Без оглед на нивното национално или меѓународно потекло, кои ги регулираат граѓанските односи со меѓународен елемент, што ја интересираат секоја посебна држава, влегуваат во националното и право. Овие норми добиваат ефикасно и целосно драгоцено дејство само во атмосферата на национален правен систем на државата, која ги создала.

Меѓународното приватно право е збир на правни норми на посебната држава, кои ги уредуваат имотот и поврзаните лични (граѓански) правни односи со меѓународен елемент, кои ја интересираат таа држава.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- [1] Малколм Н. Шо, Меѓународно право, VI издание ;
- [2] [Кирил Чавдар](#), Закон за меѓународно приватно право ;
- [3] Гале Галев, Јадранка Дабовиќ Анастасовска, Облигационо право;
- [4] [Љиљана Спировиќ – Трпеновска](#) [Семејно право](#) ;
- [5] Г. Старова Трудово право и работни односи ;
- [6] Stevan Lilic, Predrag Dimitrievic, Milan Markovic Upravno pravo;
- [7] [Бернд Ритерс](#) , Основи на правото, теорија на право;
- [8] [Васил Гривче](#) [Финансии и финансво право](#);
- [9] Марјановиќ Георѓе, Казнено право - општ дел;
- [10] [Александар Николовски](#), [Трговско право](#)